

“... Mi radicalidad me exige una absoluta lealtad al hombre y a la mujer. Una Economía incapaz de programarse en función de las necesidades humanas, que convive indiferente con el hambre de millones a quienes todo les es negado, no merece mi respeto de educador ni, sobre todo, mi respeto como persona. Y no me digan que “las cosas son así porque no pueden ser diferentes”. No pueden ser de otra manera porque, si lo fuesen, herirían el interés de los poderosos: sin embargo, éste no puede ser el determinante de la práctica económica. No me puedo volver fatalista para satisfacer los intereses de los poderosos. No puedo tampoco inventar una explicación “científica” para encubrir una mentira. El poder de los poderosos siempre procuró aplastar a los que no tienen poder. Pero, al lado del poder material siempre ha estado otra fuerza, la fuerza ideológica, fuerza material también, reforzando aquel poder. El avance tecnológico propicia con enorme eficacia el soporte ideológico al poder material. Una de las tareas más importantes para los intelectuales progresistas es desmitologizar los discursos postmodernos sobre lo inexorable de esta situación.

Rechazo de forma vehemente tal inmovilización de la historia. La afirmación de que “las cosas son así porque no pueden ser de otra forma” es odiosamente fatalista pues decreta que la felicidad pertenece solamente a los que tienen poder.

Los pobres, los desheredados, los excluidos estarían destinados a morir de frío, no importa si en el Norte o en el Sur del mundo. Si el poder económico y político de los poderosos desaloja a los débiles de los mínimos espacios de supervivencia, no es porque así deba ser. Es preciso que la debilidad de los débiles se transforme en una fuerza capaz de instaurar la justicia. Para ello es necesario un rechazo definitivo del fatalismo. Somos seres de transformación y no de adaptación (...)

Mi tierra no es solamente el contorno geográfico que tengo claro en mi memoria y puedo reproducir con los ojos cerrados, sino que sobre todo es un espacio en el tiempo, geografía, historia, cultura. Mi tierra es dolor, hambre, miseria y esperanza de millones, igualmente hambrientos de justicia. Mi tierra es hermosa en aguas que se precipitan, en ríos y playas, en valles y florestas, en bichos y aves. Cuando pienso en ella, veo cuánto nos queda aún por caminar, luchando por superar estructuras perversas de expolio. Por ello cuando estuve lejos de ella, mi nostalgia jamás se redujo a un llanto triste, a una lamentación desesperada. Pensaba en ella y en ella pienso como un espacio histórico, contradictorio que me exige como a cualquier otro decisión, toma de posiciones, ruptura, opción. Estando a favor de algo o de alguien me encuentro necesariamente en situación de estar contra alguien. “¿Con quién estoy?” ¿Contra qué y quién estoy?”. Pensar en mi tierra sin hacerme estas preguntas y sin responder a ellas me llevaría a puros idealismos ajenos a la realidad.

Servir al orden dominante, es lo que hacen hoy intelectuales antes progresistas que negando a la práctica educativa cualquier intención desveladora, reducen la educación a pura transferencia de contenidos “suficientes” para la vida feliz de la gente. Consideran feliz la vida que se vive adaptados al mundo, sin ira, sin protesta, sin sueños de transformación. Y esto lo hacen con aires de quien se siente al día, de quien supera las “antigüedades ideológicas”. Hablan de la imperiosa necesidad de programas pedagógicos profesionalizantes pero vacíos de cualquier intención de comprensión crítica de la sociedad. ¡Este discurso es realizado en nombre de posiciones progresistas!. Sin embargo, esto es tan conservador como es falazmente progresista la práctica educativa que niega la preparación técnica del educando y solamente trabaja la realidad política de la educación. El dominio técnico es tan importante para el profesional como lo es la comprensión de la política para el ciudadano. No es posible la separación (...)

Un educador alemán, amigo mío, me dijo recientemente en Baviera haber oído por parte de militantes de “izquierda”: “Paulo Freire ya no tiene sentido. La educación que se precisa hoy no tiene nada

que ver con sueño, utopías, concienciación y sí con la formación técnica, profesional del educando”. Por “formación” entendían entrenamiento. Eso es exactamente lo que siempre interesó a las clases dominantes: la despolitización de la educación.

La educación, en verdad, necesita tanto de formación técnica, científica y profesional como de sueños y de utopía.

Rechazo la afirmación de que nada es posible hacer debido a las consecuencias de la globalización de la economía y que es necesario doblar la cabeza dócilmente porque nada se puede hacer contra lo inevitable. Una de las fundamentales diferencias entre mi persona y los intelectuales fatalistas está en que, ayer como hoy, jamás acepté que la práctica educativa debería limitarse sólo a la “lectura de la palabra”, a la “lectura del texto” sino que debería incluir la “lectura del contexto”, la “lectura del mundo”. Mi diferencia está sobre todo en el optimismo crítico y nada ingenuo, en la esperanza que me alienta y que no existe para los fatalistas. Esperanza que tiene su matriz en la naturaleza del ser humano. Siendo éste inacabado y consciente de su inclusión o, “programado para aprender”, no podría ser sin moverse en la esperanza. La esperanza se hace indispensable para la existencia.”

Paulo Freire (1997): *A la sombra de este árbol*, El Roure. Barcelona

Cercle de Lectura. Text 2

L'exploració és la base del funcionament del capitalisme

La majoria de les persones desenvolupem la nostra activitat en societats que podem anomenar capitalistes. El capitalisme no existeix des de sempre ni existirà per sempre. Com totes les formes d'organització de la societat que el precedeixen, desapareixerà i serà substituït per altres formes de produir i altres relacions socials diferents. Podem dir per tant que el capitalisme és una forma històrica de relacions socials mitjançant la qual s'organitza la producció dels béns i els recursos. El capitalisme es caracteritza, entre altres moltes coses, perquè per satisfer les seves necessitats les persones han de disposar de diners. Aquests diners, si no els posseeixen per raons hereditàries o perquè no disposen de mitjans de producció, només el podran aconseguir a través del treball assalariat. Així la majoria de les persones necessitaran vendre les pròpies habilitats, la seva capacitat per produir – el que anomenem la força de treball –, a algun empresari a canvi d'un sou. Gràcies a aquest sou, les persones podran adquirir a través del mercat la majoria d'aquells béns i serveis que consideren indispensables per satisfer les seves necessitats. És molt important comprendre la injustícia en la qual se sustenta el capitalisme. L'empresari, amo dels **mitjans de producció**, amb el sou només paga una part de tot allò que el treballador produeix durant la jornada. O és que algú coneix algun empresari disposat a pagar als seus treballadors el mateix que ells produeixen? Així doncs, gràcies a la propietat i a la llei que la defensa, els empresaris poden quedar-se amb tot el que **produeixen els treballadors** a pesar que tan sols els paguin una part. Aquest procés d'exploració és la base fonamental del funcionament del capitalisme. A més d'aquesta explotació fonamental, sota el sistema capitalista també existeix una **apropiació privada de la majoria dels recursos naturals**. Qui contamina l'aire, els rius, els mars i aconsegueix tot tipus de recursos naturals a baix preu són els qui aconsegueixen fer negoci amb aquests recursos. Així doncs l'apropiació per part de les empreses capitalistes dels recursos naturals és una altra característica pròpia d'aquest model de societat. Així mateix, hem de tenir en compte que el capitalisme per al seu funcionament s'aprofita de les diferències de gènere que encara existeixen en les nostres societats. Així doncs paga menys a les dones per la mateixa feina i a més **no els reconeix tots els treballs de cura i reproducció de la família** tan necessaris per mantenir preparats els treballadors per produir.

El capitalisme no és una proposta satisfactòria per a una societat del Bon Viure

En el capitalisme l'objectiu fonamental és l'obtenció del màxim benefici privat en el mínim període de temps possible. Això, com hem vist, es basa de forma essencial en els diferents processos d'exploració. Així doncs, **la satisfacció de les necessitats fonamentals de les persones o el desenvolupament de formes de producció i consum que respectin els equilibris i la reproducció de la naturalesa** no són objectius que hagin de satisfer la dinàmica de funcionament del capitalisme. Si s'aconsegueix que aquests objectius es respectin és sobretot gràcies a l'acció de les persones organitzades en diferents moviments socials. Per tant hem de ser conscients que no existeix, ni pot existir, un "capitalisme amb rostre humà". I encara més, si arribés a existir un capitalisme que no generés pobres o que fos respectuós amb el medi ambient tampoc no seria desitjable, perquè per funcionar continuaria estant basat en l'exploració de les persones. Per tant, per construir una societat diferent basada en la justícia social, en què les persones puguin viure dignament, en harmonia amb la naturalesa, i per construir una societat del Bon Viure hem de superar el capitalisme.

Avançar cap a una altra economia per construir una nova societat. Per a una nova consciència econòmica.
Text: Joan M. Busqueta. Materials de l'Agenda Llatinoamericana 2013. www.llatinoamericana.org

Cercle de Lectura. Text 3

INDIGNATS PER LA DIGNITAT

Els indignats que han omplert places arreu d'Europa, també a Israel, que ocupen Wall Street i la City de Londres, que continuaran apareixent en aquest moment de la història, estan indignats fonamentalment per les conseqüències perverses del cada dia més poderós engranatge de l'economia globalitzada que ja està arrasant despietadament les conquestes socials dels països del nord, eixamplant l'esquerda que separa els que acumulen escandalosament i els que veuen com es redueix allò que creien segur, el seu "estat de benestar". Reclamen una "democràcia real", que per ser real ha de ser també democràcia econòmica. Les seves consignes, les imatges dels seus rostres joves furiosos exigint drets, o que mereixen, posant el dit i el crit a les nafres d'aquest sistema han dut oxigen a l'aldea global. Quant el jovent del nord semblava adormit, adotzenat, acomodats, va despertar i es va indignar. Els més optimistes anuncien una "revolució". Jo trobo a faltar en les seves consignes i en les seves reclamacions una mirada al sud del planeta, a la relació que existeix entre l'enriquiment desmesurat dels seus bancs i les seves corporacions amb l'empobriment de tants països, que va començar molt abans que les places del nord s'omplissin de tan justificada indignació. Escric i reflexiono des de Nicaragua, indignada per moltes de les faltes de dignitat que trobo en aquest país, un dels més empobrits del continent. I ho faig rautant en la meva memòria. Hi ha paraules que marquen moments de la història. Recordo en els anys vuitanta la força que tenia la paraula *organitzat* a El Salvador. Significava molt, significava tant. Qui estava organitzat era conscient de tot allò que estava guerro en el país. Se sentia compromès a adreçar-ho. I a més de protestar, els organitzats estaven disposats a jugar-se la vida en aquesta tasca, tal com li vaig sentir dir a una camperola anciana, que sintetitzava així la història de la seva pàtria patufeta i la d'altres organitzats com ella: "Primer moríem. De fam. Després vam reclamar. I ens mataven. Ara, donem la vida per un poble, que ja és molt diferent". Hi ha un altre ancià, aquest francès, lluitador contra el nazisme, que ha marcat aquest moment de la història amb aquesta paraula: indignat. Stéphane Hessel li demana al jovent del món que "prengui el relleu" i que lluiti, que s'indigni. Milions van llegir el seu missatge i milions es van indignar mobilitzats per les seves paraules. Anys abans, Paulo Freire, el Mestre, pioner i visionari, ja ancià, va escriure abans de morir un dels seus darrers textos, *Pedagogia de la Indignació*, publicat pòstumament. "Jo no moriria en pau -va dir- sense proclamar que sóc un pedagog indignat". Tres ancians, en tres distants punts del planeta, tenen quelcom a dir als

joves indignats d'avui. Què significa estar indignat? Significa recerca, reclam, proclama de dignitat. Significa, sobretot, no només estar, sinó ser indignat, mantenir-se indignat. Ens indignem quan ens arrenquen dignitat negant-nos oportunitats de feina o quan no ens paguen un sou "digne". Quan els polítics que escollim no ens re-presenten. Però si ens indignem només pel que abans teníem i ja no tenim o ens van treure o perquè allò a què aspiràvem ja no podrà ser, ens podem quedar, tal vegada, a la meitat del camí. Ens hem d'indignar per la nostra dignitat disminuïda o desconeguda. I per la dels altres mal reconeguda. Indignats per la carència de vida digna (d'aigua potable, de menjar suficient, de terra pròpia per sembrar, de vida sense violència...) que avui pateix la majoria de la humanitat, que mai en la seva història va conèixer l'"estat de benestar". També hem d'indignar-nos quan el digne curs d'un riu es contamina amb cianur per treure ràpidament or de les entranyes de la terra. Recordant el que ens va ensenyar la teologia de l'alliberament: indignats contra els poquets que tenen molt i que per això no poden viure com a germans i indignats a favor dels moltíssims que no tenen res i que per això no poden viure com a humans. Indignats per la dignitat de tots. De totes. S'ha d'escollir per què ens indignem. Hessel proposa a cada jove que cerqui al seu voltant per tal "que tingui el seu propi motiu d'indignació". En aquest temps d'indignació és temps d'enllistar allò que ens indigna. Podem escollir per on començar. De dins cap a fora? (en la meva personalitat, a casa meva, a la meva feina, al meu país, al món...) De dalt a baix? (en el govern de les corporacions, en el govern del meu país, en el meu municipi, a la meva comarca...) Per temàtiques? (a la política, a l'economia, als mitjans de comunicació, a l'escola, a l'església...). I després d'escollir, i després d'expressar la indignació, s'han de treure les conseqüències. "Quan quelcom ens indigna, com a mi em va indignar el nazisme -diu Hessel-, ens tornem compromesos". Crec que aquí hi ha "el hoyo del meollo", com diem a Nicaragua quan volem anar a l'arrel de qualsevol afer. La prova que la nostra indignació no respon ni a una catarsi col·lectiva ni a una moda passatgera ni al desig d'estar a la plaça on hi és tothom perquè "on va la gent, hi va en Vicent", és el compromís que sorgeix de la indignació. Sabent, com hem cantat tantes vegades, que "no n'hi ha prou amb resar", sabent, com hem de saber avui, que "no n'hi ha prou amb cridar". Freire, que també va anomenar "justa ira" a la seva indignació, deia: "Jo sóc un indignat, però no pas un desesperat". I ho deia per casar la seva indignació amb el compromís. Es referia ja aleshores a aquesta indignació fatalistament desesperada, que té un punt de comoditat i avui també abunda. La indignació dels que cansats de lluitar, convençuts que ja van fer tot el que van poder, embromats pel pes de la complexitat del món actual, pensen que ara a qui li toca traduir la indignació en acció és als més joves o als més valents o als més rebels, mentre ells, els ja cansats de lluitar, potser ancians, en fan prou amb crear agudes consignes i amb omplir places. Indignar-se és cosa seriosa. Potser és una de les actituds humanes més serioses. Com la indiferència -diu Hessel- és "la pitjor de les actituds humanes". La indignació dona llum a la resistència. La indiferència porta, des de l'ombra, la complicitat amb la injustícia. Ens hem d'indignar, hem de resistir, hem de romandre, com deia Freire lluitant per "un món en el qual hom pugui ser més gent que cosa, un món en el qual estimar sigui més fàcil". Però, com havia entès molt bé la velleïta salvadorenya a qui vaig conèixer un matí d'agost de ja fa trenta anys, això no és pas senzill. Ella, organitzada, indignada, sabia que s'ha d'estar disposat al perill, al risc, fins i tot a donar la vida.

Consignes dels «Indignats» espanyols

- No és una crisi! És una estafa! - En diuen democràcia i no ho és! - Que no, que no, que no ens representen! - Si no ens deixeu somiar, no us deixarem dormir - Mans enlaire, això és un rescat! - No hi ha pa per tants xoriços - Les nostres vides valen més que els vostres beneficis - Si lluitem podem perdre, si no, estem perduts - No som antisistema, el sistema és antinosaltres - Si no tenim por, no tenen poder - Error del Sistema! Reinicia! - Retallada per als mercats, Sobirania per al poble - Els nostres somnis no caben a les vostres urnes - No ens n'anem, ens mudem a la teva consciència - Els polítics i banquers des de dalt se'ns pixen (els mitjans diuen que plou) - El teu Botín, la meva crisi - Ens heu tret

massa, ara ho volem tot - Banquers lladres, culpables de la crisi - Amb indignar-se no n'hi ha prou - Joventut sense futur, sense casa, sense feina, sense pensió, sense por - Pensar no és il·legal... encara - ...

María López Vigil. *Agenda Llatinoamericana 2013*, pàg. 36-37